

czają, wydają się być wolne od subiektywizmu, a także rozdzielenie odpowiedzialności instytucjonalnej za proces polityczny. Niemniej jednak istnienie tego typu ciał jest wyzwaniem dla tradycyjnych instytucji państw demokratycznych. Powoduje to konieczność redefinicji pełnionych przez nie ról. W związku z tym należy na nowo podjąć refleksję nad istotą rządzenia oraz funkcjami poszczególnych instytucji w państwie.

Vibert proponuje, aby na poziomie narodowych systemów demokratycznych, jak również europejskim i międzynarodowym, dokonano precyzyjnego zdefiniowania zakresu odpowiedzialności poszczególnych instytucji publicznych oraz ciał niewybieralnych.

Współczesne państwo potrzebuje ośrodka kreowania filozofii i nadawania ideowych podstaw publicznego działania. Nawet rządy technokratyczne wymagają społecznej akceptacji oraz przedstawienia celowości podejmowanych działań. Państwa są jednocześnie konfrontowane z nowego rodzaju wyzwaniami, z którymi tradycyjne instytucje nie zawsze sobie radzą. Istnienie instytucji niewybieralnych (z definicji bardziej elastycznych, ukierunkowanych na rozwiązanie konkretnego problemu i nie uwikłanych w polityczną grę) może pomóc stawić czoła nowej rzeczywistości.

Treści poruszane przez F. Viberta w *The Rise of the Unelected. Democracy and the New Separation of Powers* są nowatorskie i oryginalne. Podjęta analiza dotyka kwestii znanej (legitymizacja władzy podmio-

tów operujących w sferze publicznej), ale przedstawiana jest z nowej perspektywy. Owa analiza czyniona jest bardziej w odniesieniu do przyszłości. Autor zakłada, że im dłużej demokracje uczestniczyć będą w procesach globalizacji, tym bardziej będą musiały się wewnętrznie zmieniać. W swojej książce wskazuje on na konieczny kierunek tych przemian.

Książka F. Viberta warta jest lektury ze względu na oryginalność spojrzenia na problematykę ciał niewybieralnych we współczesnych demokracjach. Czytelny podział na jedenaście części pozwala lepiej poznać i zrozumieć opisywane zjawisko. Książkę polecić można praktykom oraz teoretykom rządu oraz zainteresowanym teorią demokracji.

■ Anna Skolimowska

Andrzej Antoszewski, *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 351.

W 2008 r. na polskim rynku wydawniczym ukazała się niezwykle cenna dla dorobku polskiej politologii monografia autorstwa profesora Andrzeja Antoszewskiego zatytułowana *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*.

Autor recenzowanej książki należy do grona najwybitniejszych polskich politologów. Od lat związany jest z intensywnie rozwijającym się wrocławskim ośrodkiem naukowo-badawczym. Profesor An-

drzej Antoszewski jest kierownikiem Zakładu Systemów Politycznych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki związanej z funkcjonowaniem współczesnych demokracji, ze szczególnym wskazaniem na państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Profesor Antoszewski jest autorem, redaktorem i współredaktorem szeregu istotnych publikacji. Warto tu chociażby wskazać takie prace, jak: *Erozja systemu politycznego PRL. Studium procesu* (1992), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza* (1997), *Systemy polityczne współczesnego świata* (2001), *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach* (2004), *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej* (2005).

Recenzowana publikacja dotyczy z kolei analizy i porównania partii i systemów politycznych dwudziestu siedmiu państw – obecnych członków Unii Europejskiej, w latach 1990–2008. Jest to pierwsza tego typu monografia, która stanowi doskonałe źródło wiedzy na temat funkcjonowania współczesnych europejskich systemów politycznych już bez podziału na Europę zachodnią i wschodnią.

Z całą pewnością problematyka funkcjonowania systemów politycznych jest dogłębnie omówiona w literaturze przedmiotu. Znamy przecież szereg publikacji poświęconych temu zagadnieniu li tylko na polskim rynku wydawniczym. Warto tu chociażby wskazać na prace innych polskich badaczy tej problematyki, jak cho-

ciażby K. Sobolewskiej-Myślik, R. Herbuta, M. Barańskiego, R. Bäckera, W. Sokoła, M. Migalskiego, R. Markowskiego, H. Izdebskiego, itd.

Recenzowana praca jest jednak szczególnie. Wyróżnia się spośród wcześniej wydawanych prac swą aktualnością, ujęciem komparatystycznym tematu, rzetelnym warsztatem badawczym, bogactwem materiałów źródłowych, w szczególności zaś wykorzystaniem źródeł anglojęzycznych, obiektywizmem w zakresie prezentowanych wniosków.

Profesor Antoszewski wskazuje na kilka powodów, dla których warto jeszcze analizować funkcjonowanie i przeobrażenia zachodzące we współczesnych systemach politycznych. Wylicza tu m.in. zmiany, jakie dokonały się na tym polu w wielu państwach w latach 80. XX w., kwestię tzw. wahadła politycznego, które jest po części konsekwencją narastającej tendencji do obniżania się poziomu identyfikacji partyjnej – jego zdaniem warto się zastanowić, czy jest to trend stały. Autor recenzowanej pracy podkreśla również, iż istotnym dla niego wyzwaniem było prześledzenie tych zmian dwutorowo – obserwując trawestacje tak w zakresie działania starych demokracji, jak również tych, rodzących się na *gruzach autorytaryzmu*. Rozszerzenie struktur Unii Europejskiej o kolejne państwa członkowskie w latach 2004 i 2007, pociągnęło za sobą kolejne ważne pytanie – czy partie i systemy partyjne państw wywodzących się z dwóch różnych bloków politycznych będą poddane mody-

fikacjom zmierzającym w podobnym kierunku, czy przeciwnym¹.

Godny podkreślenia jest przejrzysty i klarowny układ treści zaprezentowany przez autora. Monografia składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia. Bibliografia dołączona do pracy także zasługuje na uwagę. Jest ona przeglądem licznych źródeł i opracowań zwartych. Ich zaletą jest zaś aktualność. Ważnym uzupełnieniem całości są liczne tabele opracowane przez autora na podstawie zebranych danych. Antoszewski kierując się poruszonymi w pracy wątkami, wyróżnia trzy zasadnicze części omawianej pracy.

W pierwszej części pracy o charakterze czysto teoretycznym autor dokonuje analizy pojęcia demokracji liberalnej, wskazując przy tym na najistotniejsze wyzwania, jakie przed nią stoją. Profesor Antoszewski dostrzega w swych rozważaniach poświęconych kondycji współczesnej demokracji liberalnej pewien konflikt, który wynika z pełnego optymizmu przekonania o braku alternatywy dla rozwiązań demokratycznych powiązanego z coraz szerszą, i niestety dość ponurą, wiedzą na temat wszystkich jej słabości. Autor w tej części pracy stawia również m.in. tezę, z którą nie można się nie zgodzić, zgodnie z którą „najsłabszym ogniwem europejskich demokracji, przy-

najmniej na poziomie społecznej percepcji – są partie polityczne”².

W drugiej części omawianej książki Antoszewski przeprowadza podział partii politycznych w ujęciu biegunowym w państwach członkowskich UE Mając na uwadze możliwość zbudowania realnej alternatywy politycznej wobec rządzących lub opozycji Antoszewski wyróżnia nurt partii socjalistycznych, konserwatywno-chrześcijańsko-demokratycznych, liberalnych, ekologicznych i radykalnych (od lewicy komunistycznej do ekstremalnej prawicy). Kierując się wynikami wyborczymi 123 elekcji parlamentarnych, które miały miejsce w latach 1990–2008, Autor określa zakres zmian w poparciu wyborczym dla danych partii politycznych i ich wpływ na znaczenie poszczególnych biegunów na płaszczyźnie rządowej. Autor kierując się rezultatami badań opinii publicznej dowodzi również, że inne instytucje o charakterze publicznym, tzw. „niepartyjne”, są lepiej postrzegane przez społeczeństwa. Kryzys partii politycznych, tak w państwach zachodnioeuropejskich, jak i w ocenie społecznej w państwach Europy Wschodniej wynika zaś z coraz bardziej negatywnego stosunku do partii politycznych określanego w literaturze pojęciem *anti-party sentiment*. Rezultaty braku zaufania do partii politycznych widoczne są nawet „gołym okiem” – dowodzi tego niska frekwencja wyborcza, spadek liczby członków partii, obniżenie poziomu

¹ A. Antoszewski, *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Toruń 2008, s. 11–12.

² *Ibidem*, s. 40.

identyfikacji partyjnej, spadek poparcia dla ustabilizowanych partii, wahadło wyborcze, luźne więzi z wyborcami. Antoszewski wskazuje, że negatywny odbiór partii politycznych w oczach opinii publicznej ma wiele źródeł – wynika np. z licznych afer korupcyjnych z udziałem polityków, nieznacznych różnic programowych między partiami, ze zjawiska kartelizacji³.

Trzecia część pracy to analiza teorii i praktyki funkcjonowania systemów politycznych 27 państw UE. W tej części pracy Autor poszukując podobieństw i różnic w zakresie działania partii i systemów politycznych Europy Zachodniej i Wschodniej wskazuje na „mechanizm (...) upodobniania się systemów do siebie” udowadniając tym samym hipotezę o konwergencji systemów politycznych państw Unii Europejskiej⁴. Profesor odnotowuje również pewną tendencję widoczną w praktyce funkcjonowania systemów politycznych państw tzw. Piętnastki. Wynika z niej, że obecnie stopniowo na znaczeniu tracą „stare” partie polityczne, poparcie zyskują natomiast nowe oferty partyjne, najczęściej o bardziej radykalnym zabarwieniu. Niekiedy zwiększa się również stopień rozdrobnienia sił w parlamencie, co znacząco wpływa na procesy towarzyszące tworzeniu rządów koalicyjnych. Autor recenzowanej monografii zauważa, że w państwach wschodnioeuropejskich scena partyjna zmienia się jeszcze bardziej dynamicznie.

Partie polityczne powstają z dużą łatwością, zdobywają nawet znaczące poparcie podczas rywalizacji wyborczej. Wahania elektoratu powodują jednak, że te nowe formacje partyjne potrafią równie błyskawicznie zniknąć ze sceny politycznej⁵.

Omawiając niniejszą książkę należy zwrócić szczególną uwagę na znakomity, zwiezły styl i rzeczowy język, którym posługuje się autor. Książkę po prostu dobrze się czyta i rozumie to, co w mojej opinii, jest nader istotne. Napisano ją z dużym rozmachem, przy czym godna podkreślenia jest duża erudycja autora i wszechstronna znajomość poruszanych zagadnień.

Książka Profesora Andrzeja Antoszewskiego zatytułowana *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków* w moim przekonaniu powinna stać się przedmiotem poważnej refleksji naukowej w gronie osób profesjonalnie zajmujących się współczesnymi systemami politycznymi i systemami partyjnymi. Warto by stała się obowiązkową lekturą dla studentów politologii, uzupełniającą zaś dla studentów historii, prawa oraz osób żywo zainteresowanych problematyką rywalizacji wyborczej.

Podsumowując warto raz jeszcze podkreślić, iż najistotniejszą zaletą monografii autorstwa Andrzeja Antoszewskiego jest nowatorskie i oryginalne podejście do już wcześniej szeroko omówionego w literaturze przedmiotu tematu. Analiza porównaw-

³ Ibidem, s. 41–42.

⁴ Ibidem, s. 13.

⁵ Ibidem, s. 246.

cza w obszarze funkcjonowania partii i systemów partyjnych 27 państw członkowskich Unii Europejskich doprowadziła autora do skonstruowania wielu znaczących wniosków o charakterze teoretycznym, relevantnych dla wszystkich osób zawodowo zajmujących się tak teorią polityki, jak

i kierunkami, trendami w zakresie zmian we współczesnych demokracjach.

Recenzowana książka stanowi poważny wkład w rozwój polskiej politologii, rozwijając na nowo debatę na temat współczesnych kierunków zmian w obszarze funkcjonowania partii i systemów partyjnych.

■ *Joanna Marszałek-Kawa*